

КЕЛИХ ШАМПАНСЬКОГО

Липень 1898 року, Київ

— **К**уди ви мене везете, таємничий незнайомцю?

— Мадам, ми з вами вже знайомі!

— Але ви досі не розкрита таємниця. Для мене так напевно. І якщо згадуєте французькі слова, будьте точним. Я не мадам, я мадемуазель!

Молода жінка в крислатому капелюшку кольору кави з молоком звільнила правицю від сітчастої, більше декоративної рукавички — за кольором аксесуар збігався зі шкірою — і підкріпила свої слова, тицьнувши вказівним пальчиком просто в гачок носа свого кавалера. А потому недбало, жестом ледь сп'янілої вередливиці кинула невагому рукавичку супутнику на обличчя.

Черевань, одягнений у літню двійку, — на ньому був бежевий у смужку піджак і такі самі штани — зовсім не образився й не розгнівався. Навпаки, підіграв ексцентричній супутниці: знайшов край делікатного аксесуара губами й затягнув до рота. Поплямавав, мовби смакуючи, і виричав при тому очі. Це мало огидний вигляд, але на пару ніхто не дивився.

Їхали вони в екіпажі з піднятим верхом. Пізній липневий вечір поволі передавав естафету задушливій ночі. Скляні шестигранні ліхтарі на стовпах уздовж Жилианської давали

слабеньке світло. А сутулий бородань на передку, що за багато років візницької праці надивився на загулялих сідоків, навчився з незворушним виглядом не реагувати на шаленства позад себе й принципово не запам'ятовував обличчя імен, якщо, звісно, чув їх.

— То куди ми їдемо? — запитала молода жінка вже не таким грайливим тоном, ледь відсторонившись від кавалера. — Зволите везти даму в дешеві номери?

— Фу! — вирвалося в череваня. — Господь із вами! За кого ви мене маєте!

— А ви мене — за кого? За київську дачницю зі Святошина, нудьгуючу шукачку легких пригод?

Кавалер розправив плечі. Розстебнутий, вільний від краватки вишитий комір дозволяв бачити хрест на чималому срібному ланцюжку. Його нижній край пірнав у ріденьке чорне волосся, що вибивалося з-під сорочки.

— Слово честі, Розаліє, я думки непристойної про вас не мав! — вигукнув він, стукнувши себе кулаком у груди, немов прибиваючи гербову печатку. — Ми їдемо до мене на квартиру. Вірніше, на одну з моїх квартир.

— Там, де вас не знайде дружина? — Жінка змовницьки підморгнула з-під широкого капелюха, увінчаного білим, вигнутим півмісяцем страусовим пером.

— Я ж казав: у нас із пані Котляр неписана угода. На людях разом, а позаочі вільні одне від одного. Тому й вирішили не ускладнювати і без того непросте життя дітьми. Досить пожертв на сиротинець. Але це теж її клопіт. Наш шлюб — лише ділова угода, об'єднання капіталів.

— Мене спокусила ваша чесність, пане Котляре, — тон жінки на мить утратив грайливість.

— Дуже прошу — Арто! — Черевань знову *принечатав* груди. — Для близьких друзів я Арто, не інакше!

— Тоді навзаєм не звіть мене повним іменем! Досить Рози! — Жінка цмокнула губами повітря. — Нам далеко ще, Артемію?

— Ну я ж просив! Не просив — наполягав і далі наполягаю!

— То довго ще їхати, Арто? — Вона знову зобразила цілунок.

— Вже приїхали! — голосно повідомив Котляр і гаркнув: — Е, заснув там, люб'язний!

— Як скажете, барин, — кинув через плече візник і лінкувато, мовби роблячи пасажирам послугу, а не виконуючи свою роботу, натягнув віжки.

Кобила слухняно зупинилася. Артемій не надто зграбно, колобком викотився з коляски. Простягнув руку, аби супутниця сперлася на неї. Роза, яка боялася ступити необережно поза бордюром, вийшла, дивлячись не на кавалера, а під ноги. Один лиш крок — і вже пошкодив ногу. І все ж вона виявилася необачною, промахнулася, вивихнула й зойкнула від болю.

— Ти куди став, скотина! — ревував Котляр на візника, але лишився на місці, бо супутниця захилилася на нього.

— Де сказано, там і став. — Здавалося, з усіх київських візників сьогоднішнім вечором їм трапився найбільший флегматик. — Хай бариня під ноги дивляться.

— Поговори в мене! — огризнувся черевань, тупонув ногою, глянув на Розу і одразу змінив тон: — Ви як? Дуже болить? Іти зможете?

— Далеко? — проквилела вона.

— Ось у цей двір. — Кивнувши на найближчу арку, Котляр знову переключився на візника й просичав: — Чого стовбичиш? Катай звідси, бовдуре!

— Звольте заплатити, — нагадав той. — З вас півтора-с.

— Ні, мадемуазель Розо, ви чули цього хама? — вибухнув черевань праведним гнівом. — У салоні в нього смердить! Кобила в іншому житті була равликом, бо не везе — повзе! Став так, що пасажирка ногу зламала! І за це все — рубль, ще й п'ятдесят копійок? А ну, як я завтра скаргу на твою біржу напишу! Який у тебе номер на блясі? — Артемій, набираючи повні груди повітря, шумно вдихнув і за мить ледь не на всю вулицю видихнув: — Юхим! Юхиме, сюди мені, бігом!

На поклик десь у надрах арки металево брязнув засув і чвалом вибіг височенний чоловік в картузі й фартуху. Кошлата борода й неприборкана кучма, що вибивалася з-під убору, робила двірника подібним до казкового лісового лішака. Маківкою Котляр ледь сягав йому по груди.

— Чого зволите, Артемію Наумовичу? — пробасив він.

— Жени його звідси геть! — Черевань показав пальцем на візника. — Духу щоб не було зараз же! Сам не поїде — хапай свисток, клич городового! Хочеш почувати в околотку, га?

— Заплати вже, барине. Сам заберуся, — вперся візник.

— Ох, зараз тобі й заплатять! Не півтора — цілих три! А то й червінець! — Котляр розійшовся не на жарт. — Юхиме, свисти! Досить із мене!

Пролунав різкий свист — але то забавлявся бешкетний хлопчисько.

Вистрибнув під ліхтарне світло хтозна-звідки. Розвернувшись, підсукав рукави червоної сорочки навипуск. Нахилився, мовби кланявся, закрив два пальці до рота — і знову хвацько свиснув, намірившись стривожити кобилу. Тварина форкнула й сіпнулася вперед, чим сильно рознервувала пасажирку.

— Ану я тебе, паршивий! — Двірник пригрозив кулаком. — Піймаю — із задниці мочалку зроблю!

— Лови! — реготнув порушник спокою, проте долі не випробовував — відстрибнув і зник з очей.

Роза тим часом обережно ступила на забиту ногу, трохи скривилася, але все ж трималася впевненіше. Провела рукою по потилиці супутника, цвірінкнула:

— Арто, годі вже. Дайте бодай щось — він без свистка забереється. Все ж довіз.

— Тільки тому, що ви просите, — мовив Котляр, підкреслюючи та виважуючи кожне слово. — Почув, ти, сіно-соломо? Баришні подякуй! І щоб більше мені не потрапляв на очі! Ніколи й ніде! Побачив мене — сам тікай! Сучий син!

Завершивши тираду, черевань видобув із кишені шкіряний гаманець, звідти висипав на долоню кілька дрібняків і простягнув двірнику.

— Віддай йому, хай вдавиться!

— Краще бери й паняй звідси мовчки, — порадив Юхим, простягаючи монети візникові.

Той взяв, роздивився при світлі найближчого до себе ліхтаря, зсипав до своєї кишені.

— Дякую, барин. Тільки ж і я тебе пам'ятатиму. Нашим на біржі так і скажу: побачите такого-то, ніс гачком — краще відмовляйте. Стояти дешевше вийде.

Не чекаючи від звичайного візника подібного нахабства, Котляр роззявив рота й мовчки провів екіпаж поглядом. Опанувавши себе, зиркнув на Розу і сказав обурено:

— Ви бачили, ви чули? Давно вони собі таке дозволяють? Ще трохи — і бунт!

— Уявляю собі бунт візників, — посміхнулася вона.

— А я не уявляю! — відрізав черевань. — Такий вечір зіпсував!

— От не думала я, Арто, що якийсь власник кобили ладен зіпсувати вечір особі, котра себе поважає, — зауважила Роза з легкою іронією.

— Пар-рдон, ваша правда! — бадьоро рикнув Котляр. — Справді, забагато честі — засмучуватися через першого-ліпшого хамла при кобилі! Дозвольте занести вас до себе на руках?

— Який поверх?

— Третій.

— Шкода вас, Арто. Мені не так болить, більше шоку. Дошкандибаю. А вже як будемо в спокійному місці, організуєте компрес. Холодна вода, ще краще — лід. Знайдете?

— Ображаєте! Маю справжню холодильну шафу! Де ще тримати шампанське на випадок ось такого несподіваного візиту дорогої гості?

— Охолоджене шампанське означає завбачливість. Ви дуже завбачливий, пане Котляр.

— Ро-озо!

— Даруйте, даруйте — Арто, милий Арто! — Вона знову тицьнула пальчиком йому в носа, грайливо протягнула: — Пі-іп! Ми підемо врешті-решт?

Поруч кашлянули. Котляр і Роза дружно повернули голови на звук, за взаємним кокетуванням зовсім забувши про існування двірника. Юхим тупцяв на місці, ніяково представляючи ножиська у величезних чоботях, та з неприхованою цікавістю спостерігав за панськими ігрищами. Гмикнувши, черевань знову витягнув гаманець, звідти — металевий рубль. Підкинув на долоні, хотів зловити, але не вийшло: монета дзенькнула по бруківці й ледве не впала в ринву водогону.

Двірник — зацікавлена особа — голосно зойкнув. Котляр нахилився, врятував гроші, знову підкинув — і цього разу спритно зловив. Задоволений собою, черевань показовим жестом простягнув рубль Юхимові. Той прийняв, заховав

у кишеню сірих полотняних штанів і схилив кудлату голову в поклони:

— Вдячні-с, Артемію Наумовичу. Давненько не було вас, благодійнику.

— Два дні тому бачилися, — нагадав черевань.

— Кажу ж — давненько, — зітхнув двірник.

— Проводжай. — Котляр зігнув лікоть коротенької руки. — Тримайтеся, Розо.

— Не впаду, але дякую. — Вона розтягнула губи в по-смішці, обвила своєю лівою його правицю. — Ведіть до своєї печери.

Заохочений рублем двірник поспішив наперед, відчинивши перед ними не лише ворота, а й парадні двері.

Зайшовши у квартиру першим, Артемії Котляр повернув вимикач на стіні.

Під стелею спалахнула електрична лампочка. Переступивши поріг, Роза машинально роззирнулася, зачепила зором прилаштовану в кутку на висоті простягнутої руки господаря прямокутну поліровану коробку. Перехопивши погляд гості, черевань хвалькувато й гордовито пояснив:

— Лічильник, контролює систему професора Арона¹. Обраховує використану електричну енергію. Заплатив сто рублів, але два роки тому було дорожче. Хочу знати, за що плачу гроші. Бо домовласник — хитра бестія, скажу я вам.

— У чому ж хитрість? — поцікавилася Роза, підтримуючи розмову.

— Електрику в будинку облаштував, комфорт, приваблює. Не при свічках же сидіти, прогрес, знаєте, йдемо вперед.

Тільки ж дере, хитрун, по двадцять копійок за годину. Розумієте? Є тут хтось, нема, вмикають світло, не вмикають — п'ять целкових вийми й поклади. А з оцією штукою в нього вже так просто не вийде. — Котляр лагідно погладив коробку, потому цикнув зубом. — Хоча, Розо, це не така ощадність, як я хочу. Коли мене вдома нема, електрика все ж працює. Сигналізацію живить, без неї в моїх гешефтах ніяк.

— Що таке сигналізація? Краєм вуха чула, та в одне вухо влітає, з іншого вилітає, — зізналася гостя.

— Вашій сестрі воно й не треба, — мовив Артемії по-блажливо. — Хіба у вашому помешканні коштовності, які треба охороняти. Дрібнички жіночі. — Він грайливо підморгнув. — Ласий шматок для київських злодіїв, та й заїжджі не цураються. Тих узагалі піді спіймай потім. Вони ж у вікна лазять, їм поверхи — тьху. Читав у газетах, що тутешні скокери дива творять.

— Хто-хто? — Роза невинно кліпнула.

Господар ураз заметушився.

— Чого ми тут стоїмо, біля дверей? Запросив красиву жінку на келих шампані — і морочу голову. Проходьте, проходите в покої. Капельюшок ось тут лишайте.

Гостя скинула капелюх, труснула гривкою густо-чорного волосся, розправила рукою. Убір прилаштувала на дерев'яному вішаку, що формою відтворював міцне дерево, а гачками слугувало різьблене листя. На сусідній листок прицепила прозорі рукавички, аж затим прослідувала до зали.

І опинилася років так на півсотні назад.

Підлогу вкривав перський килим. Посередині стояв круглий стіл із червоного дерева з вигнутими важкими різьбленими ніжками. Довкола — чотири віденських стільці, оббиті червоним візерунковим оксамитом. Легкої потертості сідал господар не приховав. Навпаки, розставив їх так, аби вживаність бентежила очі й підтверджувала справжність

¹ Герман Арон (1845—1913) — німецький фізик, дослідник електротехніки. 1888 року запатентував «Pendelzähler» — перший точний лічильник ват-годин.